

Idős férfi arca (kései nekrológ)

Nézzétek ezt a képet! Mit láttok? Egy öregember szomorú, már-már sírásba hajló arcát.

Nincs benne értelmiségi önteltség, bölcs mindent-megértés, leszámolás a világ hívságaival, vagy lenézés (köpök a világra). De nem is egy egyszerű munkásarc. Látni vélem benne a caudillo, a diktátor keménységét, elszántságát, könyörtelenségét, eltökéltségét. A dacot, a hajthatatlanságot. A fejlett áll; és a makacs száj. – És a felelősséget, kötelességtudatot.

Aki nem ismeri (mondjuk a tengerentúlról, vagy Ázsiából), nem gondolná, hogy ez az ember 33 éven át élet-halál ura volt egy európai országban.

Ő hívta be a szovjet csapatokat, hogy verjék le a magyar szabadságharcot. (Bár véleménye a kritikus napokban ingadozott: volt, amikor egyetértett a semlegesség kimondásával és a Varsói Szerződésből való kilépéssel.) Százakat végeztetett ki, ezeket börtönöztetett be a forradalom után. (Persze nem egyedül döntött, voltak tettestársai.) De ő volt az, aki megteremtette a gulyásszocializmust, Magyarországból legvidámabb barakkot csinált és a bürokratikus tervgazdaságból szocialista piacgazdaságot. A munkások és a dolgozók érdekeit szolgálta. Makacsul, mindenen felett. Az orleans-i szűz elhivatottsága kiskutyája füle volt az övéhez képest.

Miért vállalta 56 leveretését és a megtorlást? Elhivatottságból, eszmei húségből. Sztálin és a bolsevikok szinte kéjjel gyilkoltak. Egy elvont eszméért. De az ő számára az eszme a valóságot, az életet, a munkásemberek hatalmát és jobb életét jelentette.¹

Elegendő-e ez mentségnek 56-ért? Nyilván tisztában volt vele, hogy 56 nem győzhet, a szovjet elvtársak ezt nem engedhetik meg, mert akkor vele borul az egész Kelet-Európa, az egész béketábor. És ha nem ő, akkor Münnich, Apró, vagy Marosán végezte volna el a piszkos munkát. (Egyébként nem terheli egyszemélyes felelősség – a szovjetek behívása és a megtorlás kollektív döntés volt.) Vállalta a történelmi felelősséget? Még a 274 kivégzett és a sok tönkretett élet árán is? Normális ember hajlandó ilyen felelősséget magára vállalni? Ezt elképzelhetetlennek tartom... Legfeljebb azt tudom elgondolni, hogy meg volt győződve: a kommunizmust vissza kell állítani, és ha ebben nem ő, akkor majd más fog vezető szerepet vállalni. – És hogy ez mivel fog járni?... Nyilván megtorlással.... De hogy annak konkrétan mekkora lesz a mértéke?....

Kádár / Csermanek János József 44 éves volt 1956-ban. Még 33 évet élt ezzel a szörnyű tudattal, lelki teherrel. (Egy átlagembernek még az is borzalmassá teszi az életét, ha egy másik ember akár vértlen haláláért felelős.) Találunk-e hozzá hasonlót a történelemben? Sztálin, Hitler és a náci vezetők nem ez a kategória. Ők tömeggyilkosok voltak. De feledtetheti a jótett, egy ország felvirágoztatása, vagy csupán az idő a hóhérmunkát?²

Az 1961-1990 közötti 30 évet a magyar történelem egyik legsikeresebb korszakának tartom. Kádár elment a falig, maximálisan kihasználta a lehetőségeket. A szövetségi politikában hű maradt a Szovjetunióhoz, fenntartotta az egypártrendszert és – a családi vállalkozáson kívül – a termelőeszközök állami tulajdonát. De e kereteken belül virágzott a gazdaság és a társadalom:

- sikeresek voltak a magyar ipar ászai, a még a Monarchia idején alapított nagyipari vállalatok (az 1990-es demokratikus váltás utáni éveket egyik sem élte túl)
- a tsz-ek és az állami gazdaságok megteremtették a fejlett mezőgazdaságot (most időnként élelmiszer-behozatalra szorulunk)
- a háztájkik lehetőséget adtak a kiegészítő családi tevékenységre a mezőgazdaságban; kialakult a tsz-ek és a háztájkik szimbiózisa
- az iparban és a kereskedelemben a családi alapú kisvállalkozások betöltötték az állami szektoron kívüli űrt
- a felhalmozás és a fogyasztás megfelelő arányát kialakítva az alapvető fogyasztási igényeket kielégítették

---

¹ 1937 augusztusa és 1938 novembere között a Nagy Terror idején több, mint másfél millió szovjet állampolgárt tartóztattak le és ítélték el. 800 ezer halálos ítéletet hoztak (!). Regionális kvótákat osztottak ki, hogy hányt főt kell halálra, és hányat szibériai kényszermunkára ítélni. (Rubikon, Diktátorok, 2024/8-9.) Kádár egy napon sem említhető a két nagy mézáróssal, Hitlerrel és Sztálinnal.

² Amikor Faludy 1988-ban hazajött Magyarországra, hosszas utánajárással sikerült megszereznie Vida Ferenc, az 56-os vérbíró telefonszámát. Felhívta, hogy alaposan beolvasson neki: – „Vida Ferencsel, a hóhérral, a magyar szabadságharcosok tucatjainak a lemészárlójával szeretnék beszélni!” – A kagylót egy nő vette fel: – „Igenis, máris adom!... Feri, téged keresnek!”

- hiány volt ugyan autóban és nyugati valutában, de ez a rendszer másfajta prioritásaira volt visszavezethető (a kultúra, az oktatás, a humán szektor preferálására)
- az oktatás sikeres volt
- az egészségügy, társadalombiztosítás jól működött
- a kultúra virágkorát érte; tucatszámra születtek a kiváló filmek – ezzel szemben úgy tűnik, a demokráciában szinte csak színvonalatlan idétlenkedésekre futja.

Annak idején, keleteurópa-kutatóként fő rendszerkritériumként az élelmiszerhiányt javasoltam. (A szocialista országok közül ennek egyedül Magyarország nem felelt meg.)

Nem sírom vissza a szocializmust. De azt állítom, hogy az adott helyzetben és feltételek mellett Kádár irányításával az ország optimálisan teljesített. – Ahhoz képest az elmúlt harminc évünk – különösen a 2010 előttiak – botladozás, küszködés, marakodás, terméketlen viták.³ De akkor mégis, miért bukott meg? Mert a szigorú világgazdasági körülmények között mégis csak életképtelennek bizonyult. A magyar gazdaságot a Szovjetunióba irányuló export éllette, az tartotta fenn. Ehhez viszont olyan mértékű nyugati importra, és az azzal együtt járó eladósodásra volt szükség, amibe végül is a rendszer belebukott.

---- Apropó, megtalálták már a hullarablók által levágott fejét?

Párhuzam a Horthy-korszakkal

Bármennyire is abszurdnak tűnik, látok ilyesmit:

- A XX. század első felében Horthy kormányzósága egy 25 éves prosperálást hozott az országnak, ugyanezt Kádár 1961-től 1989-ig.⁴
- Horthy rendszere parlamenti demokrácia volt, autokratikus jegyekkel. Kádáré egypártrendszer, de a proletárdiktatúra kegyetlenkedései nélkül.
- Mindkét esetben meghatározóak voltak a külső kényszerek. Horthy politikájában a megcsönkített ország elcsatolt részeinek a visszaszerzése elkerülhetetlen feladat volt. A történelem, a sors úgy hozta, hogy ez csak a náci Németország támogatásával volt elérhető, aminek ára a háborúba való belépés és a zsidóüldözés volt. Horthy ebben mesterien egyensúlyozott: a háborús pusztítástól a legvégsőkig óvta az országot, a vidéki zsidóság deportálását nem tudta megakadályozni, de a fővárosiakét igen.
- Kádár az egypártrendszer, a termelési eszközök magántulajdonának tilalma, és az itt állomásozó szovjet hadsere ellenére, e keretek között épített ki egy prosperáló rendszert.

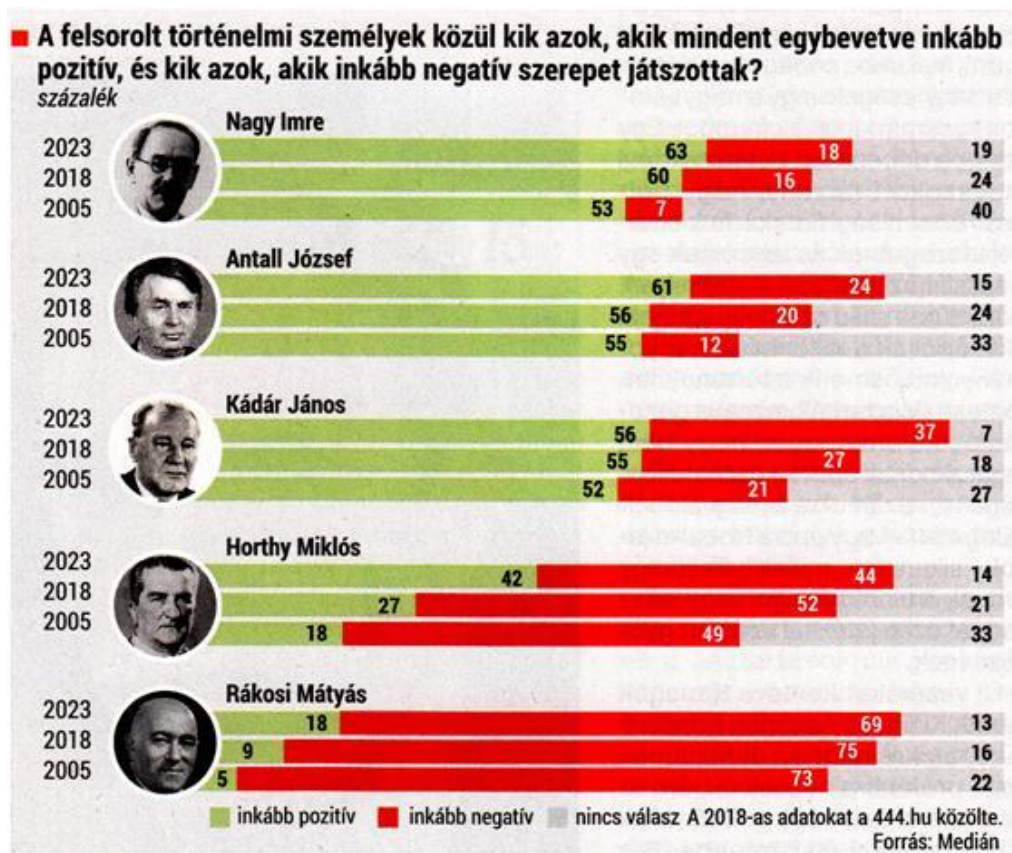
³ A két korszak mérlegéről lásd a Valóság által kiírt pályázaton díjnyertes tanulmányomat: http://kisskaroly.x3.hu/gazdpol/30_eve_szabardon.pdf

⁴ Valószínűsíthető, hogy e két korszakmeghatározó névhez az Orbán Viktoré is fel fog zárkózni. – Bár a jelenlegi gazdaságpolitika magában hordja egy rossz végkimenet lehetőségét is. (Lásd erről a Botos Katával írt közös tanulmányunkat: https://utodaink-jovoje.hu/gazdasag/konstruktiv_kormanykritika_hl.pdf)

Felfogásomat alátámasztja a Hvg 2023. december 21-i számában közölt közvéleménykutatás. (Az eredményeket lásd a következő oldalon.)

Öt történelmi személy átfogó értékelését kérték a megkérdezettektől: Nagy Imrét, Antall Józsefét, Kádár Jánosét, Horthy Miklósét és Rákosi Mátyásét. (Nagy Imre és Rákosi nyilvánvalóan „kakukktojások”, mert nem kétséges, hogy az előbbié pozitív és az utóbbié elutasító, negatív.)

A meglepő, hogy Antall József és Kádár János megítélése szinte azonos (Antallé egy hajszálnyival pozitívabb. Horthy lemarad tőlük; Antall 61 százalékban pozitív, Kádár 55 százalékban – Horthy csak 42 százalékban). De közvetlenül a rendszerváltás után Kádárt még többre értékelték, mint Antallt, és Horthy igen-igen negatív volt.)

Figyelemre méltó, hogy az értékelések hogyan változnak az idő múlásával. 2005-ben Horthyról még csak 18 százaléknyan vélekedtek pozitívan – ez nőtt mára 42 százalékra. (A háború után ráaggatott nacionalista, sovinszta, sőt, fasiszta jelzők lekopásához idő kell.) Egy 14 évvel ezelőtti, ugyancsak Hvg-felmérés szerint (2009 dec. 26.) a volt szocialista országok körében a magyarok vallották a legnagyobb mértékben (72 százalékban), hogy rosszabbul élnek, mint az előző rendszerben. (Amiből az következik, hogy ha a mostani kérdést akkor tették volna fel, sokkal többen ítélték volna pozitívan a Kádár-rendszert.)

Bp, 2024. január

Kiss Károly
(közgazdász, társadalomkutató és portréfestő)